

**ბაკალავრიატში დამატება-ობიექტების სწავლებასთან
დაკავშირებული პრობლემური საკითხები**

მანანა მიქაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი
e-mail:manana-mikadze@rambler.ru

<https://doi.org/10.52340/lac.2022.801>

წინადადების მთავარ წევრთა სწავლება ბაკალავრიატში დამუშავებული არ არის. დღეს, როდესაც საჯარო სკოლაში ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლება ინტეგრირებულად მიმდინარეობს, სკოლის დირექტორისა და მასწავლებლის კეთილ ნებაზეა დამოკიდებული, იგი დაუთმობს თუ არა გრამატიკის საკითხების სწავლებას დროს. სკოლაში გრამატიკის სწავლება საკმაოდ მოიკოჭლებს, რასაც უმაღლეს სასწავლებელში ლექცია-პრაქტიკუმებზე ვაწყდებით სტუდენტებთან მუშაობისას.

უმაღლეს სასწავლებელში სინტაქსის საკითხთა სწავლებას რამდენიმე წელია ვაკვირდებით, წინადადების მთავარ წევრთა სწავლების თვალსაზრისით ფაქტობრივი მდგომარეობა წლითიწლობით უარესდება, რაზეც ქვემოთ მოტანილი ცხრილიც მიუთითებს:

სასწავლო წელი	დაკვირვების ქვეშ მყოფ სტუდენტთა რაოდენობა	ვერ ცნობს პირდაპირ დამატებას	%	ვერ ცნობს ირიბ დამატებას	%
2017/2018	100	66	66%	71	71%
2018/2019	90	56	62,2%	59	65,5%
2019/2020	90	57	63,3%	61	67,7%
2020/2021	175	89	50,8%	93	53,1

დამატება-ობიექტების სწავლებას წლების მანძილზე ვაკვირდებოდით და ექსპერიმენტულად ვიკვლევდით ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჯერ ფილოლოგიის, შემდეგ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და დაწყებითი განათლების ფაკულტეტების ქართული ენა-ლიტერატურის, ქართული ენა ლიტერატურა აღმოსავლური ენების, დაწყებითი განათლების სპეციალობების სტუდენტებთან. მოვახდინეთ შემჩნეული ნაკლოვანებების ფიქსირება, რომლებიც, ჩვენი აზრით, ტიპურია, ზოგადია ქართული ენის გრამატიკის სწავლების გარკვეული ეტაპისათვის, მოვახდინეთ ვარჯიშობაში არსებული ნაკლოვანებების განზოგადება, რაც გამართლებულად მიგვაჩნია.

დამატება-ობიექტების სწავლების ძირითადი მიზანია, გააცნოს სტუდენტებს დამატება-ობიექტების რაობა და მისი კითხვები, დამატებათა A ორი ძირითადი ჯგუფი, ბრუნვის ფორმები დამატება-ობიექტებად, მეტყველების ნაწილები დამატება-ობიექტებად, პირდაპირი დამატება, ირიბი დამატება, დამატება ობიექტების შეხვედრა ბრუნვაში, განსხვავება პირდაპირ და ირიბ დამატებას შორის, დამატება ობიექტები პირველი და მეორე პირის ფორმებთან, ქვემდებარე და პირდაპირი დამატება "იცის" და "უწყის" ზმნებთან, ბრუნვაუცვლელი დამატება პირდაპირი დამატების მნიშვნელობით, ქვემდებარისა და დამატების საკითხი ზოგიერთ გარდაუვალ ზმნასთან, შემასმენლისა და ქვემდებარისა და დამატება ობიექტების ურთიერთობა რიცხვში.

სწავლების პროცესზე დაკვირვებამ გამოავლინა ის ნაკლოვანებები და სიძნელები, რომლებიც ხელს უშლიან დამატება ობიექტების შეგნებულად ათვისებას და სათანადო პრაქტიკული ჩვევების გამომუშავებას:

ა) სტუდენტები, სამწუხაროდ, არც თუ იშვიათად ვერ ცნობენ წინადადებაში დამატება ობიექტებს, განსაკუთრებით უჭირთ ერთ ბრუნვაში მდგომი პირდაპირი და ირიბი ობიექტების ერთმანეთისაგან გარჩევა.

ბ) შეგვხვდა ისეთი ფაქტებიც, როდესაც სტუდენტთა არც თუ მცირე ნაწილი ზოგადად მსჯელობს დამატება ობიექტების, როგორც წინადადების მთავარი წევრების შესახებ, მაგრამ ვერ ახერხებს შემასმენელს დაუკავშირონ წინადადების ეს მთავარი წევრები.

A ამ ხარვეზებისა და შეცდომის მიზეზი, უპირველეს ყოვლისა, სწავლების არასწორი ორგანიზაციაა, კერძოდ:

1. სასკოლო პრაქტიკაში შემასმენლის მხოლოდ ქვემდებარესთან რიცხვში შეთანხმების საკითხს ასწავლიან;

2. ამ საკითხზე არ მიმდინარეობს სისტემატური და საფუძვლიანი ვარჯიშობა;

3. სკოლაში მოსწავლემ შეგნებულად ვერ დაისწავლა, არასაკმაო ვარჯიშობამ კი ცოდნის განმტკიცება ვერ უზრუნველჰყო;

4. უმადლეს სასწავლებელში სალექციო პროცესში ახსნითი მუშაობა სჭარბობს მასალის განმტკიცებას, რაც რამდენადმე ხელს უშლის სტუდენტთა მიერ მასალის შეგნებულად ათვისებას, ცოდნის განმტკიცებასა და პრაქტიკულად გამოყენების შესაძლებლობას;

5. ახალი მასალის ახსნის პროცესში, ზოგჯერ ძველი მასალის გამოკითხვის დროსაც მხოლოდ რამდენიმე სტუდენტი აქტიურობს, ძირითადი მასა მხოლოდ მსმენელის როლშია და არ არის ჩართული სალექციო პროცესში. ყურადღება ნაკლებად მახვილდება სტუდენტთა დამოუკიდებელი უნარის განვითარებაზე;

6. პრაქტიკულ მეცადინეობაზე არასისტემატურად გამოიყენება დამატებითი სავარჯიშო მასალა, თვალსაჩინო დიდაქტიკური და სწავლების ტექნიკური საშუალებები;

7. შუალედურ გამოცდებზე დაშვებული შეცდომების გაანალიზება არ ხდება, არ მიმდინარეობს მათზე მსჯელობა, რაც შემდგომში შეცდომის დაშვების თავიდან აცილების საშუალებად შეიძლება იქცეს.

8.თავი და თავი სასკოლო პრაქტიკიდან გრამატიკის სწავლების პრაქტიკულად ამოღება; ფაქტობრივად საჯარო სკოლამ უარი თქვა თეორიული გრამატიკის სწავლებაზე და იგი მხოლოდ უცხო ენის მსგავსად, პრაქტიკულ სწავლებაზე დაიყვანა.

ქართულში დამატებათა ორი ძირითადი ჯგუფი გვაქვს: დამატება-ობიექტები და უბრალო დამატება. დამატება-ობიექტები ზმნის ობიექტური პირის ფარდი სახელებია, უბრალო დამატება კი არ არის ზმნის აგებულებით ნაგულისხმევი და ამის გამო ზმნის ობიექტურ პირთან არც არის დაკავშირებული. Dდამატება –ობიექტებს პირმიმართ დამატებას უწოდებენ, ხოლო უბრალო დამატებას – პირმიმართავს.

D დამატება-ობიექტები წინადადების მთავარი წევრებია, უბრალო დამატებანი – არამთავარი. დამატება ობიექტები წინადადებაში მაშინ მოგვეპოვება, როდესაც შემასმენელი ორ- და სამპირიანი ზმნითაა გადმოცემული.

O ობიექტური პირი ორგვარია: პირდაპირი და ირიბი. პირველ რიგში სტუდენტებთან უნდა გავარკვიოთ მეტყველების რომელი ნაწილებით გადმოიცემა პირდაპირი და ირიბი ობიექტები და სათანადო საილუსტრაციო მასალით წარმოვადგინოთ ყველა შემთხვევა. ამიტომ ლექციაზე უნდა განვიხილოთ წინადადებები, რომლებიც ზემოთ ჩამოთვლილი თანამიმდევრობით შეიცავენ პირდაპირ და ირიბ დამატებას:

Q1.1. Dპირდაპირი დამატება გადმოცემულია არსებითი სახელით:

მთვრალი ქარი აქანებს თავსაფრის ბოლოს (თ. ბეჟიშვილი)

მაღალ მთებზე ფრთებს იქნევდა ზამთარი (ნ. დუმბაძე)

ხორბალი წაიღეს მშიერმა ჩიტებმა (ლ. სტურუა)

Q1.2. Dირიბი დამატება გადმოცემულია არსებითი სახელით:

Mმეფეს გული ამოუჯდა (გრ. აბაშიძე)

შემოეხიზნენ ჩიტები **ჭადრებს** (თ. ბეჟაური)

შეჰკვივის **შხარას** დედაბერი გაკაწრულ ლოყით (მ. ლებანიძე)

Q2.1. Pპირდაპირი დამატება გადმოცემულია ნაცვალსახელით:

Eეს აფეთქება კი უკვე **ვერაფერს** მიაწერეს (თ. ამყოლაძე)

ათასისთავები ლაშქრის ამირას **ვერაფერს** ეუბნებოდნენ (ვ. გამსახურდია)

ქარი **ველარას** ითაღლითებდა (ოთ. ჩხეიძე)

Q2.2. Pირიბი დამატება გადმოცემულია ნაცვალსახელით:

გრძნობა **ამას** ფიქრს უკრძალავდა (გ. ლეონიძე)

მეფის ასულო, მე **შენ** მოგელი განთიადიდან განთიადამდე (ა. ყურაშვილი)

სოფლისამბავს უამბობდა **მას** (რ. ინანიშვილი)

Q3.1. Pპირდაპირი დამატება გადმოცემულია საწყისით:

ცისფერი თოვლიც ისე ნელა იწყებს **გალლობას** (ი. ბაზაძე)

შენ გაამრავლე აკვანთა **რწევა** (ხ. ბერულავა)

შენ უნდა შეძლო სიკეთის **ზიდვა** (კ. კვეციანი)

Q3.1. Pირიბი დამატება გადმოცემულია საწყისით:

მე ვემატები წინაპართა **მდუმარებას** (გ. ალხაზაშვილი)

თამაზი მზის ჩასვლას აივნიდან უცქეროდა (ი. ლისაშვილი)

4. პირმიმართი დამატებანი გადმოცემულია ზედსართავი სახელით:

პატარებს ლურჯად გაშლილი გვეძახის შავი ზღვა (ალ. აბაშელი)

საცოდავი ოთახში შემოიყვანეს (ნ. დუმბაძე)

თვალეები **ნაზდოსანს** მივაპყარი (დ. კვიციანიძე)

5. პირმიმართი დამატებანი გადმოცემულია რიცხვითი სახელით:

მამამ პირველი გვერდზე გაიყვანა (ნ. დუმბაძე)

ავადმყოფი ახლა **მესამეს** მიუბრუნდა (ი. გრიშაშვილი)

ოორივეს დაპალუპით წამოუვიდა ცრემლი (ოთ. ჭილაძე)

5. პირმიმართი დამატებანი გადმოცემულია მიმღობით:

სიცხით გათანგულმა მშვიდად გახედა **შემოსულს** (გრ. აბაშიძე)

სარდაფებში, გომურებში, ხვიმრებში ასხამდნენ **მდუღარეს** (კ. გამსახურდია)

ძლივსღა ვიცანი **დაჭრილი** (ლ. გოთუა)

თითოეული წინადადების ანალიზი სტუდენტების დახმარებით უნდა მოხდეს, რადგან მსგავსი ვარჯიშობა სტუდენტს უიოლებს დამახსოვრებას.

ამის შემდეგ განვიხილავთ დამატება ობიექტების ბრუნვებსა და კითხვებს. თითოეული წინადადებიდან უნდა გამოვყოთ პირდაპირი და ირიბი დამატება, გავარკვიოთ რას აღნიშნავს იგი, რომელი მეტყველების ნაწილითაა გადმოცემული, რომელ ბრუნვაში დგას იგი და რა კითხვაზე უპასუხებს:

ბოლოს – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი არსებითი სახელით, აღნიშნავს სამოქმედო საგანს და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

ფრთებს – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი არსებითი სახელით, აღნიშნავს სამოქმედო საგანს და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

ხორბალი – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი არსებითი სახელით, აღნიშნავს სამოქმედო საგანს და მოგვიგებს კითხვაზე რა?

მეფეს – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი არსებითი სახელით, აღნიშნავს სამოქმედო საგანს და მოგვიგებს კითხვაზე ვის?

ჭადრებს – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი არსებითი სახელით, აღნიშნავს სამოქმედო საგანს და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

შხარას – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი არსებითი სახელით, აღნიშნავს სამოქმედო საგანს და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

ვერაფერს – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი ნაცვალსახელით, მოგვიგებს კითხვაზე რას?

ვერაფერს – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი ნაცვალსახელით, და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

ველარას – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი ნაცვალსახელით, და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

ამას – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი ნაცვალსახელით და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

შენ – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი ნაცვალსახელით და მოგვიგებს კითხვაზე ვის?

მას – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი ნაცვალსახელით და მოგვიგებს კითხვაზე ვის?

გაღლობას – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი საწყისით და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

რწევა – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია სახელობით ბრუნვაში მდგომი საწყისით და მოგვიგებს კითხვაზე რა?

ზიდვა – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია სახელობით ბრუნვაში მდგომი საწყისით და მოგვიგებს კითხვაზე რა?

მდუმარებას – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი საწყისით და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

ჩასვლას – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი საწყისით და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

პატარებს – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი ზედსართავი სახელით და მოგვიგებს კითხვაზე ვის?

საცოდავი – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია სახელობით ბრუნვაში მდგომი ზედსართავი სახელით და მოგვიგებს კითხვაზე ვინ?

ნაბღოსანს – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი ზედსართავი სახელით და მოგვიგებს კითხვაზე ვის?

პირველი – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია სახელობით ბრუნვაში მდგომი რიცხვითი და მოგვიგებს კითხვაზე ვინ?

მესამეს – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი რიცხვითი სახელით და მოგვიგებს კითხვაზე ვის?

ორივეს – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი რიცხვითი სახელით და მოგვიგებს კითხვაზე ვის?

შემოსულს – ირიბი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი მიმღეობით და მოგვიგებს კითხვაზე ვის?

მდულარეს – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია მიცემით ბრუნვაში მდგომი მიმღეობით და მოგვიგებს კითხვაზე რას?

დაჭრილი – პირდაპირი დამატება გადმოცემულია სახელობით ბრუნვაში მდგომი მიმღეობით და მოგვიგებს კითხვაზე ვინ?

თითოეული წინადადების ანალიზი სტუდენტების დახმარებით უნდა მოხდეს, რადგან მსგავსი ვარჯიშობა სტუდენტს უიოლებს დამახსოვრებას. თანაც სტუდენტი შედარებით ილად გააკეთებს დასკვნას, რომ:

1. პირმართი დამატებები ზმნის ობიექტური პირების ფარდი სახელებია: პირდაპირი დამატება – პირდაპირი ობიექტისა, ირიბი დამატება – ირიბი ობიექტისა;

2. დამატება ობიექტების კითხვებია ვინ? და რა?

3. დამატება ობიექტები ძირითადად გადმოიცემა სახელებითა და სახელზმნით;

4. პირდაპირი დამატება მხოლოდ გარდამავალ ზმნებთან გვხვდება, ირიბი კი – გარდამავალთანაც და გარდაუვალთანაც;

5. პირდაპირი დამატება ბრუნვაცვალებადია: ზმნა-შემასმენლის I სერიის ფორმებთან იგი მიცემით ბრუნვაშია, II და III სერიის ფორმებთან – სახელობით ბრუნვაში;

6. ირიბი დამატება გარდაუვალ ზმნა-შემასმენლის III სერიის ფორმებთან უბრალო დამატებად გადაიქცევა.

ამის შემდეგ გავარკვევთ დამატება ობიექტების საკითხს პირველი და მეორე პირის ფორმებთან, განვიხილავთ მაგალითებს:

ქვემდებარე	პირდაპირი დამატება	ირიბი დამატება
მე ვწერ	მე მწერს	მე მიწერს
ჩვენ ვწერთ	ჩვენ გვწერს	ჩვენ გვიწერს
შენ ხატავ	შენ გწერს	შენ გიწერს
თქვენ ხატავთ	თქვენ გწერთ	თქვენ გიწერთ

ფაქტობრივად ქვემდებარე და დამატება-ობიექტები ერთმანეთისაგან გარეგნულად გარჩეული არ არის, მიუხედავად იმისა ზმნა გარდამავალია თუ გარდაუვალი და რომელი სერიის ფორმაა იგი. თუ რა სინტაქსური ფუნქციით არის ნახმარი წინადადებაში ესა თუ ის უბრუნველი ნაცვალსახელი, ამას ვარკვევთ ზმნის ფორმის ანალიზით: სუბიექტურ პირთან შეწყობისას ეს ნაცვალსახელები ქვემდებარეა, პირდაპირ-ობიექტურ პირთან შეწყობისას ეს ნაცვალსახელები – პირდაპირი დამატებაა, ხოლო ირიბ-ობიექტურ პირთან შეწყობისას – ირიბი დამატება.

ცალკე განვიხილავთ ქვემდებარისა და [პირდაპირი დამატებიუს საკითხს იცის და უწყის ზმნრებთან ეს ორი ზმნა ერთმანეთის სინონიმია. ორივეს აკლია მეორე სერიის ფორმები. საკუთარი წარმოების მხოლოდ სამიმწკრივი მოიეპოცვებათ: აწმყო, უწყვეტელი და აწმყოს კავშირებითი, უწყის ფორმა მოძველებულია და ფაქტობრივად თანამედროვე სალითერატურო ენაში არარ გამოიყენება. ამ ზმნის მესამე პირის ფორმები ორგვარ სინტაქსურ კონსტრუქციას ქმნის: მოთხრობითბრუნვიანს (აწმყოს წრის მწკრივის ფორმებთან) და მიცემითბრუნვიანს (მყოფადის წრისა და III სერიის მწკრივის ფორმებთან), პირდაპირი დამატება კი ყოველთვის სახელობითშია

ამის შემდეგ ყურადღებას გავამახვილებთ და ვარჯიშობით განვამტკიცებთ გრძნობა-აღქმის გამომხატველ ზმნებთან ქვემდებარისა და დამატების საკითხს. ეს ზმნები მეცნიერთა გარკვეული ჯგუფის მიერ ინვერსიულადაა ჩათვლილი, სუბიექტური პირის ნიშნით რეალური ობიექტია გამოხატული, ობიექტური პირის ნიშნით კი – რეალური სუბიექტიო. ამის შესაბამისად მიცემითში დასმული სახელი ქვემდებარეა, სახელობითში დასმული კი – დამატება. მმაქეს, მმომწონს და მისთანა ზმნებს სპეციალური გამოკვლევა მიუძღვნა აკად. ააკ. შანიძემ "გრამატიკული სუბიექტი ზოგიერთ გარდაუვალ ზმნასთან ქართულში", და დაასაბუთა, რომ არ შეიძლება ამ ტიპის ზმნები ჩაითვალოს ინვერსიულად, ე.ი. ვინის რიგის ნიშნით სუბიექტური პირია გადმოცემული, მანის რიგის ნიშნით კი – ირიბობიექტური. ამის შესაბამისად მესამე პირის ფორმებთან სახელობითში დასმული სახელი ქვემდებარეა, მიცემითში დასმული კი – ირიბი დამატება. ამ აზრს ვიზიარებთ ჩვენც და სწავლებაშიც ამ

საკითხს ასე განვიხილავთ, თუმცა სტუდენტებს გავაცნობთ სხვა მოსაზრებასაც რაცარსებობს ქართულ ენათმეცნიერებაში. ქვემდებარისა და დამატება ობიექტების რიცხვში შეთანხმების საკითხთაA სწავლება სხვა მეთოდიკურ წერილში გვაქვს განხილული.

ამდენად, ბაკალავრიატში პირმომართი დამატებანი შესაწვლილად ჩაითვლება, თუ სტუდენტმა სათანადოდ შეითვისა: დამატება-ობიექტების რაობა და მისი კითხვები, დამატებათაA ორი ძირითადი ჯგუფი, ბრუნვის ფორმები დამატება-ობიექტებად, მეტყველების ნაწილები დამატება-ობიექტებად, დამატება ობიექტების შეხვედრა ბრუნვაში, განსხვავება პირდაპირ და ირიბ დამატებას შორის, დამატება ობიექტები პირველი და მეორე პირის ფორმებთან, ქვემდებარე და პირდაპირი დამატება "იცის" და "უწყის" ზმნებთან, ბრუნვაუცვლელი დამატება პირდაპირი დამატების მნიშვნელობით, ქვემდებარისა და დამატების საკითხი ზოგიერთ გარდაუვალ ზმნასთან, შემასმენლის, ქვემდებარისა და დამატება ობიექტების ურთიერთობა რიცხვში.

L

ლიტერატურა:

1. ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1988.
2. ნ. მაღლაკელიძე. მმ. მიქაძე, ქართული ენის სწავლების მეთოდიკა, ქუთაისი, 2007.
3. მ. მიქაძე, საილუსტრაციო მასალა ქართული ენის გრამატიკაში, ქუთაისი, 2000.
4. არნ. N ჩიქობავა, მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში

Manana Mikadze

Teaching the Georgian objects in a High School

Abstract

Teaching the Georgian object in a high school is connected with some difficulties. The main reason of the difficulty is the fact that students have no knowledge about the morphological categories of Georgian verb. The programs and school volumes are very poor.

Our aim is to avoid these mistakes and look for effective methods of teaching.

Key words: Georgian verb, objects, high school